

Чурсіна В. І.

доцент кафедри живопису ХДАДМ, заслужений діяч мистецтв України, Харківська державна академія дизайну і мистецтв

РОБОТА НА ПЛЕНЕРІ. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ТВОРЧОЇ ПРАКТИКИ

Анотація. Стаття присвячена проблемам плерного живопису. Аналізується його історія, сучасний стан і розвиток. Розкривається значення плерного живопису як для формування сучасного мистецтва України, так і для навчання студентів спеціалізації «станковий живопис».

Ключові слова: плер, живопис, простір, сприйняття, колір, тон.

Аннотация. Чурсина В. И. Работа на пленере. Проблемы теории и творческой практики. Статья посвящена проблемам плерной живописи. Анализируется её история, современное состояние и развитие. Раскрывается значение плерной живописи как для формирования современного искусства Украины, так и для обучения студентов специализации «станковая живопись».

Ключевые слова: плер, живопись, пространство, восприятие, цвет, тон.

Annotation. Chursina V. I. Work at a plain air. Theory and art practice. The article is dedicated to the problems of painting at a plain air. Its history, modern condition and development in art of Kharkov are analyzed. The importance of painting at a plain air for forming contemporary art of Ukraine and for teaching students of specialization «easel painting» is explained.

Keywords: plener, painting, space, perception, color, tone.

Постановка проблеми. У наш час з різних причин йде все більше занедбання традицій реалістичного живопису, зокрема плерного, традицій, які йдуть іще від С. Васильківського, П. Левченка, М. Беркоса, М. Ткаченка – засновників харківської пейзажної школи. На тлі безкінцевих «експериментів» і спроб «самовираження» робота на плері набуває все більшого значення для розвитку реалістичного образотворчого мистецтва, що є одним з основних напрямків формування культури українського народу. Мова йде про втрату професійних навичок і вмінь у живопису. Водночас розвиток реалістичного мистецтва ніяк не заперечує сміливих творчих пошуків і розкриття індивідуальних можливостей.

Актуальність дослідження. Сьогодні необхідно усіляко підтримувати і розвивати відновлений рух по відродженню творчих плерів. Відновлення і розвиток роботи на плері стає актуальним і необхідним для зросту професійної підготовки сучасних художників, у тому числі і студентів – живописців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З початком нового століття, коли відновлений рух творчих плерів вже став заявляти про себе, з'являються публікації, в яких, спочатку більше інформаційно, чим аналітично, розглядається цей феномен сучасного живопису України. Серед останніх публікацій особливий інтерес викликають статті мистецтвознавців А. Федорука, О. Денисенко, В. Немцової, А. Сазонової. Втім іще поза увагою дослідників зостається об'єктивний аналіз цілей і задач, які виникають у зв'язку із проведенням творчих плерів.

Формулювання цілей статті. Наукові задачі полягають у наступному:

1. Виявити особливості і значення роботи на плері для розвитку сучасного образотворчого мистецтва.

2. Розкрити основні принципи практичної роботи на плері, її значення у зростанні професійного рівня художників, а також студентської молоді.

Результати дослідження. Плерний живопис має багату історію і традиції у здобутку харківської пейзажної школи. Засновники її – С. Васильківський, П. Левченко, М. Ткаченко, М. Беркос були майстрами європейського рівня, які у лірико – поетичній формі виразили характерні риси рідної землі і, зокрема, Слобожанщини. Вони виразили «те загальне й типове, що зберігається в надрах української народної душі» [2, с. 54].

У період розвитку соціалістичного реалізму (50 – 80 р. р. ХХ ст.), коли у добу заідеалізованого, заангажованого мистецтва плерний пейзажний живопис був тим, майже єдиним вікном, художники мали можливість один на один із природою виразити свої почуття і роздуми, свою душу, своє індивідуальне бачення навколишнього світу. Тому пейзажний плерний живопис поступово набув особливостей високого мистецтва. В оточенні різнобарвних стилів продовжувалось формування стійкої традиції. В. Немцова приводить таке висловлювання О. Авраменко: «Пейзаж, здається, завжди був киснем традиційного

Надійшла до редакції 04.09.2011

живопису в Україні» [2]. І це підтверджується тим рухом, розквітом пленерного живопису, який зараз переживає пейзажне мистецтво.

У творчих пленерах, які організуються організаціями Національної спілки художників України, приймають участь багато сучасних українських мистців. Серед активних учасників міжнародних і всеукраїнських пленерів художники – харків'яни середнього покоління Ю. Вintaєв, В. Ганоцький, Віктор і Віра Чурсіни, А. Федосенко, М. Зуєв, О. Дубровський, А. Анорічева – Єрьомка, В. Сафіна, О. Коцарев, О. Резніченко та ін. З молодшого покоління це О. Дмитрієв, І. Калюжна, Д. Єфименко, В. Ковальов, К. Волошко, О. Мороз, С. Коваленко та інші.

Найбільш значними творчими пленерами України є пленери у Будинку творчості ім. К. Коровіна у Гурзуфі, Седневі (які, до речі, функціонували ще у радянські часи), Міжнародний пленер у Чугуєві, Севастопольський пленер, пленери «Шляхами Васильківського», «Хортиця крізь віки», Святогірський пленер, карпатські пленери, пленер в Очакові. Є пленери і місцевого значення, такі, як у Коблеві (Одеська обл.), Коропі (Чернігівська обл.), Лебедині (Сумська обл.) та ін.

Художники приймають участь і у численних зарубіжних пленерах у Росії (Белгород, Чебоксари, Курськ), а також у Черногорії.

Робота на пленері – це сумісна робота гурту мистців в атмосфері вільної співпраці, яка дає можливість порівнювати і навчатися на прикладах своїх і чужих вдач і невдач. Вона передумовлює свою систему мислення, яка акцентується на почуття і характеризується орієнтацією на мистецьку якість, неповторність вибору мотиву, виявленням авторської індивідуальності.

Для кожного художника участь у пленері є «спробою випробування самого себе на входження до сучасного мистецького соціуму, це інтерпретація пленерного малярства через власну ерудицію та інтелект, через мікроелементи власних почуттів» [1, с. 99].

По встановленій вже новій традиції після закінчення кожного пленеру відбуваються звітні виставки творів його учасників, які збагачують творчий досвід мистців, а також знайомлять глядачів різних куточків України з новітніми здобутками сучасного пленерного живопису.

Розглянемо деякі аспекти самої творчої кухні пленерного живопису. Як відомо, слово «пленер» (від франц. *plein air*, буквально – «відкрите повітря») – у живопису це передача природного освітлення, повітряного середовища за допомогою багаточисленних переходів кольорів і відтінків. Робота на пленері передбачає виконання, частіше за все, короткочасних етюдів. Етюди у декілька сеансів також не заперечують загальній концепції пленеру. Усе залежить від задач, які ставить перед собою художник, від його індивідуальної творчої цілеспрямованості.

Умови роботи на пленері мають цілий ряд особливостей, які впливають на процес виконання етюду: розсіяне освітлення, яке створює багатство

світла, безліч різноманітних рефлексів і, нарешті, вплив самої природи. У процесі вибору пейзажного мотиву привертати увагу може безліч моментів – освітлення, колірні відношення неба і землі, характер самої місцевості, характер рослинності, взаємозв'язок її значних мас із меншими, певний стан погоди та багато іншого.

Вивчаючи досвід учасників пленерів, можна стверджувати про те, що засобів вираження зазначених моментів дуже багато, залежно від індивідуального сприйняття кожного художника. Але є головне, що об'єднує роботу на пленері (незалежно від живописних напрямків і стилів) – робота колірними і тональними відношеннями. Відкриті ще імпресіоністами, вони не втрачають своєї значимості і в сучасному пленерному живопису.

Колірні і тональні відношення – це ступінь інтенсивності світла і тіні, яка дає нашим очам можливість розрізнити відстань між предметами. І тому, що живопис не є і не може бути прямим наслідуванням природи, а тільки умовно передає її, відношення – єдиний засіб, який залишається для вираження на площині чуття глибини.

Пленерний живопис – це живописна техніка паралельно із спробою вираження сучасного розуміння повсякденності, зокрема характеру пейзажу, тієї місцевості, де відбувається робота на пленері.

Важливішу роль у роботі на пленері відіграє і загальний тон. Вірно знайдений загальний тон, як і тони окремих елементів, забезпечують переконливість у передачі повітряного середовища, просторових планів і вибраного художником мотиву. І. Левітан казав: «Ищите общее, живопись не протокол, а объяснение природы живописными средствами. Не увлекайтесь мелочами и деталями, ищите общий тон». Про важливість загального тону вказував і М. Кримов у своєму дослідженні із запаленим сірником.

Повітря – єдиний реальний склад етюду. Тільки через повітря ми бачимо усе, що зображається в етюді. Тінь не є відсутність світла, але є світлом іншої якості і сили. Тінь не є і таким місцем у природі, де світло зовсім перестає здійснювати свій вплив, але такий, де вона підпорядкована іншому, більш сильному світлу. Тому пленерний живопис, замість того, щоб зображувати тінь готовими тонами, повинен знаходити у ній так, як і у освітлених місцях, гру сонячного світла.

Робота на пленері – це вивчення характеру, притаманного тій місцевості, де працює художник. Простір, конструкції, краса і чистота ліній, зміст того, що відбувається у природі, усі засоби художньої виразності існують для вирішення цієї задачі.

Сезан, великий майстер передачі характеру пейзажу, казав про роль у цьому рисунку і кольору: «Рисунок и цвет – совершенно неразделимы, так как всё в природе окрашено. По мере того как пишешь – рисуешь. Верный тон сразу даёт свет и рельеф предмета. Чем гармоничнее цвет, тем точнее рисунок». І ще: «Сильное восприятие природы... – необходимая основа всякой концепции искусства, и на ней покоится величие и красота будущего творения.

Борисівка. Вечір. пол олія 2006 25x35

Чудське озеро. нап акв. 2007 35x26

Не менше суттєво знання средств вираження наших емоцій» [7, с. 148].

Однією з головних проблем роботи на пленері є емоційність, психологічний настрій художника. Усякий справжній художній витвір мистецтва, за словами А. Лози, обов'язково володіє такими якостями, як високий професіоналізм, гуманістичне наповнення і «божа іскра», яка запалює твір внутрішнім енергетичним сьйвом. Емоційні переживання художника, отримані від зустрічі з природою, є необхідною умовою в образному колористичному вирішенні пейзажу. Пленерний етюд – не картина, яка створюється у стінах майстерні. Він несе в собі «таїнство доторку мистця до натури, а у пленерній ситуації він зігрітий атмосферою світлоносного стану маїнки – природи» [1, с. 100].

Важливіша задача роботи на пленері полягає у тому, щоб побачити і творчо відобразити характерні риси оточуючої дійсності, а також проявити своє відношення до побаченого засобами пластичного мислення і активної живописної конструктивної мови.

Говорячи про емоційність вираження, Т. Яблонська стверджувала: «Если вещь действительно живописна, она уже сама по себе одухотворена, потому что наполнена чувством восторга и любви к окружающему миру» [8, с. 29].

Під час роботи на пленері буває, що талановитий художник може дуже далеко відійти від реалістичного, або скоріш, натуралістичного відображення мотиву і водночас зостається реалістом. Тут важливі щирість, чуття міри, професіоналізм мистця.

Робота на пленері – це пошук справжнього

Нікополь. Яхт-клуб. пол олія 2010 60x70

Ялта. пап акв 2009 35x26

*Яхти. пол олія
2010 60x70*

живопису, шлях для постійного поглиблення, пошуку нових можливостей. Для молодих мистців – це порівняння свого «я» з іншими. В сучасних пленерах вже відсутні «художники – керівники», тому для молодих робота на пленері – це вдосконалення свого живопису, шлях до справжньої майстерності.

Пленер – мистецька школа випробування живописного смаку для мистців. Пленери, а їх із кожним разом стає все більше, багато у чому формують сучасний живопис України; це – нові спроби образотворчого мислення, які стають однією із вагомих сторін сучасного мистецького буття.

Висновки. Аналізуючи накопичений за останні десять років досвід проведення і участі у творчих пленерах, можна стверджувати, що:

- робота на пленері сприяє розвитку та популяризації професійного образотворчого мистецтва і його реалістичного напрямку;
- створює умови для творчого спілкування, обміну досвідом художників;
- виявляє і підтримує молодих талановитих мистців;

- сприяє зростанню професійних вмінь і навичок студентів спеціалізації «станковий живопис».

Література:

1. Федорук А. Ми – з Севастопольської творчої команди // Образотворче мистецтво, №4, 2006. С. 99
2. Немцова В. Харківська пейзажна школа // Вступна стаття. Альбом. Харківська пейзажна школа останньої чверті XIX – початку XX ст. – Х.: Родовід, 2009. С. 13
3. Немцова В. Современное изобразительное искусство Харькова: специфика и основные пути развития // Изобразительное искусство Харьковщины. – Х.: Регион – информ, 2004. С. 122
4. Немцова В. Пейзажная живопись Виктора Чурсина // Вступительная статья. Альбом. Виктор Чурсин. Пейзаж. – Х.: Майдан, 2011. С. 2
5. Сазонова А. Міжнародний Репінський пленер: здобутки та перспективи // Харківщина мистецька: історія, традиції, сучасність – Х.: Золоті сторінки, 2008. С. 138.
6. Пленер в Севастополі // Образотворче мистецтво, №2, 2003. С. 76.
7. Крель А. – Яблонская Т. Не самовлюблено, а самозабвенно // Творчество, №3, 1988. С. 29.
8. Мастера искусства об искусстве. Т. 5 – 1. – М.: Искусство.: 1969. С. 148.